

Received: 2025/4/27

Accepted: 2025/11/25

from 51 to 75

Shamsollah Seraj

Ph.D. in Islamic Theology,
Department of Philosophy, Faculty
of Theology, Ilam University, Ilam,
Iran.
sh.seraj@ilam.ac.ir

Fariba Norollahzadeh

Corresponding Author. Ph.D.
Student in Demography, Faculty
of Social Sciences, Yazd University,
Yazd, Iran.
Fnorollahzadeh5@gmail.com

Shahnaz Safarbegi

Ph.D. in Women's Studies,
Department of Theology, Faculty
of Theology, Ilam University, Ilam,
Iran.
Email: mjsafarbegi@yahoo.com

Keywords:

Educational strategies, Hijab and
chastity, Women, Ilam City.

Educational Strategies for Promoting Islamic Hijab Among Women in Ilam City (with an Emphasis on Quranic and Hadith Teachings)

Abstract

One of the major concerns for parents in today's circumstances is the mode of dress for their children, particularly daughters, which stands as a critical aspect of family education. The educational institution represents a suitable venue for institutionalizing the culture of proper attire. This applied qualitative research was conducted with the aim of 'Presenting Educational Strategies for Promoting Islamic Chastity and Hijab to Reduce Partial Hijab and Non-Hijab among Women in Ilam City.' The participants were 33 women aged 17 to 60 residing in Ilam, selected through purposive sampling. The transcribed interview texts were subsequently analyzed using Thematic Analysis. During the analysis process, two main themes were constructed: Promoting Hijab and Chastity in Educational Settings and Promoting Hijab and Chastity within the Family. The results indicated that, from the participants' perspective, the strategy of 'Promoting Hijab and Chastity in Educational Settings' is applicable through five sub-strategies (sub-themes): implementing the hijab directive in educational environments; utilizing religious and psychological counselors in educational settings; teaching hijab in schools, kindergartens, and training centers; Islamizing students' necessities and English language textbooks; and hiring veiled and committed teachers and instructors. The strategy of 'Promoting Hijab and Chastity within the Family' is also executable through five (sub-strategies): the family's religious commitment and role as an educational model; intellectual and educational alignment between teachers and parents; institutionalizing religion and hijab from childhood; providing hijab clothing and necessities for children; and teaching the preservation of family privacy. Ultimately, the participants' views were found to be consistent with the Quranic and narrative models.

راهکارهای تربیتی ترویج حجاب اسلامی در بین زنان شهر ایلام (با تأکید بر آموزه‌های قرآن و حدیث)

چکیده

یکی از دغدغه‌های والدین در شرایط امروز، نحوه پوشش فرزندان به ویژه دختران است که از مسائل مهم تربیتی هر خانواده است. یکی از جایگاه‌هایی که می‌تواند بستر مناسبی برای نهادینه‌سازی فرهنگ پوشش صحیح باشد، نهاد تعلیم و تربیت است. پژوهش حاضر با هدف کاربردی «ارائه راهکارهای تربیتی ترویج عفاف و حجاب اسلامی به منظور کاهش کم‌حجابی و بی‌حجابی در بین زنان شهر ایلام» و با روش کیفی انجام شد. مشارکت‌کنندگان تحقیق ۳۳ نفر از زنان ۱۷ تا ۶۰ ساله ساکن شهر ایلام بودند که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. متن مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی، با روش تحلیل تماتیک مورد تحلیل قرار گرفتند. در فرایند تحلیل، دو مقوله اصلی ساخته شد: ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی و ترویج حجاب و عفاف در خانواده. نتایج نشان داد که، از نظر شرکت‌کنندگان تحقیق راهکار «ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی» در قالب پنجاه‌گانه جزئی‌تر (مقوله فرعی) قابل‌اعمال است: اجرای دستورالعمل حجاب در محیط‌های آموزشی، استفاده از مشاوران مذهبی و روانشناسی در محیط‌های آموزشی، آموزش حجاب در مدرسه، مهد و آموزشگاه، اسلامی کردن لوازمات دانش‌آموزان و کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی و استخدام مدرسان و مربیان محجبه و معتقد. راهکار «ترویج حجاب و عفاف در خانواده» نیز از طریق پنجاه‌گانه جزئی (مقوله فرعی) قابل اجراست: دینداری و الگوی تربیتی خانواده، همسویی فکری و تربیتی معلمان با والدین، نهادینه کردن دین و حجاب از کودکی، تهیه پوشاک و ملزومات حجاب برای فرزندان و آموزش حفظ حریم خانواده. در نهایت نظر مشارکت‌کنندگان با الگوی قرآنی و روایی مطابقت داشت.

شمس‌الله سراج

دکترای کلام اسلامی، گروه آموزشی فلسفه، دانشکده الهیات، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.
sh.seraj@ilam.ac.ir

فریبا نوراله‌زاده

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.
Fnorollahzadeh5@gmail.com

شهناز صفریگی

دکترای مطالعات زنان، گروه معارف، دانشکده الهیات، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.
mjnsafarbeygi@yahoo.com

واژگان کلیدی:

راهکارهای تربیتی، حجاب و عفاف، زنان، شهر ایلام.

اسلام تربیت دینی فرزندان را بر محور خانواده پایه‌ریزی نموده است. خانواده کانون اولیه پرورش و نخستین اجتماعی است که فرزندان در آن گام می‌نهند و برخی از احکام، آداب و مناسک مهم شرعی را در آن فرامی‌گیرند. دین اسلام خانواده را به مثابه کانونی مقدس ارجنهادده و محور برنامه‌های تربیتی قرار داده است (اعرافی و ابراهیمی، ۱۳۹۸، ص ۶۴). خانواده از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری باورها و تربیت انسان است (سلیمی و احمدی، ۱۴۰۱، ص ۱۱۵). از سوی دیگر «نظام آموزش و پرورش به عنوان متصدی تربیت فرزندان کشور، وظیفه تربیت دینی آنان را بر عهده دارد» (جهانگیری‌بابادی، ۱۳۹۶، ص ۴). «پیشرفت و توسعه هر کشوری مرهون موفقیت و رشد نظام تعلیم و تربیت آن کشور است و پرداختن به حوزه تربیت دینی در آن نظام از عناصر اصلی پیشرفت آموزش عالی است» (یزدخواستی و دیگران، ۱۳۹۷، ص ۱۳۱).

یکی از دغدغه‌های والدین در شرایط امروز، نحوه پوشش فرزندان به ویژه دختران است که از مسائل مهم تربیتی هر خانواده است (رضایی و دیگران، ۱۴۰۱، ص ۱۸۲). اکنون سهم نهادهای آموزشی در تربیت دینی با نقش خانواده هم‌تراز است (سالاری‌فر و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۹۹). یکی از جایگاه‌هایی که می‌تواند بستر مناسبی برای نهادینه‌سازی فرهنگ پوشش صحیح باشد، نهاد تعلیمی و تربیتی دانشگاه است (میری و فروزانی، ۱۴۰۰، ص ۸۶). همچنین «مدرسه در نهادینه کردن ارزش‌های دینی بسیار مؤثر است و نقش پررنگی در ایجاد گرایش به عفاف و حجاب در دانش‌آموزان دارد» (جهانگیری‌بابادی، ۱۳۹۶، ص ۳).

حجاب یک گرایش فطری است که سابقه‌ای به اندازه عمر بشر دارد. با خلقت آدم و حوا پوشش به عنوان یک ارزش برای انسان وجود داشته است. «فَدَلَاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتُ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَ طَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ» (اعراف: ۲۲). در تفسیر آیه فوق آمده است که آدم و حوا^(۴)، قبل از ارتکاب این خلاف، برهنه نبودند بلکه پوششی داشتند که نشانه‌ای از شخصیت آدم و حوا و احترام آن‌ها محسوب می‌شده و با نافرمانی از اندامشان فرو ریخته است. پس برهنگی نوعی کیفر الهی است، نه نشانه کمال و تمدن: «فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتُ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا» (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۳۹). زشتی برهنگی و کرامت پوشش جزء فطرت انسان است: «وَ طَفِقَا يَخْصِفَانِ» پوشش ارزش است، گرچه با ساده‌ترین وسیله باشد: «وَ رَقِ الْجَنَّةِ» (حسینی‌شاه‌عبدالعظیمی، ۱۳۶۳، ج ۳، ص ۴۰). با وجود تأکید قرآن کریم و روایات اسلامی بر اهمیت ذاتی و فطری حجاب، متأسفانه در سال‌های اخیر شاهد رواج پدیده بدحجابی در سطح جامعه بوده‌ایم.

بر اساس تحقیقات انجام شده «یکی از مسائل مورد غفلت در خانواده که موجب آسیب دیدن تربیت دینی فرزندان در مقوله حجاب می‌شود، عدم هماهنگی والدین با یکدیگر در این باره است. از دیگر عوامل آسیب‌زا در این باره، تحسین نکردن و یا تحسین نامناسب کودکان و یا نوجوانان در موقعیت‌های مناسب، بی‌توجهی به موضوع حیا و عفت در کودکان از همان ابتدای تولد، انتقال ندادن ارزشمندی حجاب به کودک از همان دوران کودکی تا سنین بالاتر از طریق گفتمان خانواده، گزینش حجاب بدون دلیل منطقی و صرفاً انتخاب بر اساس سنت از سوی والدین و القای آن به

فرزندان، بی‌توجهی والدین به دوره‌های تربیتی کودک و بی‌توجهی به انجام واجبات و ضروریات دینی کودکان از دو سال قبل از تکلیف است» (هادیان‌رسانی، ۱۳۹۶، صص ۳۹-۳۴). بر پایه نتایج تحقیق دیگری «مهم‌ترین نقاط ضعف پیش روی گسترش پوشش اسلامی در دانشگاه عدم وجود برنامه‌های آموزشی در رابطه با پوشش اسلامی در دانشگاه است» (میری و فروزانی، ۱۴۰۰، ص ۸۵). از سوی دیگر، «میان ویژگی‌های شخصیتی و علمی اساتید، عوامل خانوادگی، ساختار قانونی دانشگاه، روش‌های تربیت دینی، محتوای متون دینی، جو کلی حاکم بر دانشگاه و تربیت دینی دانشجویان رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد» (یزدخواستی و دیگران، ۱۳۹۷، ص ۱۲۹). یافته‌های پژوهش دیگری نشان می‌دهد که، «تفهیم حجاب و عفاف برای دانش‌آموزان از اهمیت بالایی برخوردار است. دانش‌آموزان ابتدایی بهترین هستند که آمادگی برای جذب مسائل دینی دارند و در صورتی که در سنین پایین به این امر توجه نشود، امر حجاب برای دانش‌آموزان در سنین نوجوانی و بالاتر دشوار و منجر به بدحجابی و بی‌حجابی در جامعه خواهد شد» (امینی‌زین و ربانی، ۱۴۰۲، ص ۹۷).

مطابق با نتایج تحقیقات پیشین «اختلالات روانی، افت تحصیلی و آموزشی، خشونت و آزار جنسی، رذایل اخلاقی، سقوط شخصیت انسانی زن، از بین رفتن آرامش روانی و انحراف استعدادها، بی‌علاقگی به ازدواج، کاهش جذابیت زنان در نزد همسران، تحریک‌پذیری بیشتر مردان، افزایش روابط جنسی نامشروع، کاهش امنیت خانوادگی، تزلزل بنیان خانواده و افزایش میزان طلاق» از جمله پیامدهای بی‌حجابی و بدحجابی است (سائ عثمان و تشکری، ۱۳۹۹، صص ۲۳-۱۹؛ اولادی و دیگران، ۱۳۹۸، ص ۱۰۳؛ رهایی و محبوبی، ۱۳۹۳، ص ۶۷).

با توجه به اینکه در کشور ایران، آمار رسمی و تفکیک‌شده‌ای از میزان بدحجابی و بی‌حجابی منتشر نمی‌شود و در صورت ثبت نیز، ملاحظات اخلاقی مانع از انتشار عمومی می‌گردد، شواهد و قرائن میدانی حاکی از روند افزایشی شیوع بدحجابی و بی‌حجابی در میان زنان شهر ایلام است. با بررسی پیشینه این موضوع روشن می‌شود که در زمینه حجاب پژوهش‌های متعددی انجام شده است که همگی مؤید اهمیت و لزوم توجه به این مهم‌اند. تحقیق حاضر دارای سه محور نوآوری کلیدی است. اول: داشتن رویکرد عملیاتی، تمرکز بر راهکارهای عملی و اجرایی ترویج حجاب و عفاف، برخلاف اغلب پژوهش‌های پیشین که بیشتر بر ارائه راهکارهای نظری و فاقد قابلیت اجرا متمرکز بوده‌اند. دوم: اهمیت به بعد تربیتی؛ پرداختن به بعد تربیتی حجاب و گسترش فرهنگ عفاف در میان نهادهای خانواده و آموزش؛ در حالی که بخش عمده تحقیقات پیشین صرفاً به بررسی نگرش به حجاب اکتفا کرده‌اند. سوم: کاربرد روش‌شناسی کیفی؛ کسب راهکارها از طریق روش کیفی و مبتنی بر مصاحبه عمیق با زنان جامعه که دغدغه‌مند این موضوع هستند، امری است که کمبود آن در ادبیات علمی مشهود است. لذا مسئله اصلی تحقیق حاضر بدین شرح است: «با چه راهکارهای تربیتی ماندگاری می‌توان عفاف و حجاب اسلامی را در میان زنان شهر ایلام ترویج داد؟» بر این اساس، هدف تحقیق عبارت است از: «ارائه راهکارهای تربیتی ترویج عفاف و حجاب اسلامی به منظور کاهش کم‌حجابی و بی‌حجابی در میان زنان شهر ایلام». امید است

نتایج این پژوهش، کمک شایانی به مجریان امر حجاب اسلامی - به‌ویژه خانواده‌ها، والدین و کادر آموزشی شهر ایلام - نماید.

۲- پیشینه پژوهش

۱. امینی‌زرین و ربانی (۱۴۰۲) با روش کیفی (نظریه داده بنیاد) نشان دادند که: تفهیم حجاب و عفاف برای دانش‌آموزان از اهمیت بالایی برخوردار است. دانش‌آموزان ابتدایی بهترین اشخاصی هستند که آمادگی برای جذب مسائل دینی دارند و در صورتی که در سنین پایین به این امر توجه نشود، امر حجاب برای دانش‌آموزان در سنین نوجوانی و بالاتر دشوار و منجر به بدحجابی و بی‌حجابی در جامعه خواهد شد.

۲. نتایج پژوهش پهماسبی (۱۴۰۱) با روش کتابخانه‌ای نشان داد که: مهم‌ترین راهکارهای خانوادگی ترویج فرهنگ حجاب و عفاف در شبکه‌های اجتماعی با استناد به آموزه‌های قرآنی، شامل: «گسترش سبک زندگی و فرهنگ‌سازی در استفاده از فضای مجازی، تربیت عملی عفاف و حجاب به فرزندان و خانواده و نقش خانواده‌ها در این باره» می‌باشد.

۳. یافته‌های تحقیق جنت و امینی (۱۴۰۱) با روش کتابخانه‌ای نشان داد که: راه‌های ترویج حجاب در عصر حاضر «آموزش و آگاه‌سازی مناسب خانواده‌ها» و «ترویج حجاب در مراکز آموزشی» است.

۴. پژوهش رضایی و دیگران (۱۴۰۱) با روش اسنادی نشان داد که: بر اساس آیات و روایات، تأثیر خانواده بر تربیت اعتقادی کودک و نقش آن در سازندگی فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و عاطفی بسیار حائز اهمیت است. بنابراین، والدین باید از همان ابتدای تولد فرزند، راهکارهای ارائه شده در نقش الگویی را برای تشویق فرزندان به حجاب به کار ببندند.

۵. نتایج تحقیق میری و فروزانی (۱۴۰۰) با تکنیک SWOT نشان داد که: مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف پیش روی گسترش پوشش اسلامی در دانشگاه «ترویج فرهنگ پوشش اسلامی توسط نهادهای مختلف موجود در دانشگاه» و «عدم وجود برنامه‌های آموزشی در رابطه با پوشش اسلامی در دانشگاه» بود. «خانواده‌هایی که پوشش اسلامی را رعایت می‌کنند بر رعایت پوشش اسلامی فرزندان آن‌ها در دانشگاه اثر دارد» و «آموزش الگوهای مناسب پوشش اسلامی و ملی در قالب‌های جذاب و با کمک طراحان لباس از طریق رسانه‌های جمعی» و مهم‌ترین تهدیدهای موجود «وجود الگوها و مدل‌های ماهواره‌ای مؤثر در انتخاب مدل پوشش و آرایش ظاهر» و «تصور از پوشش اسلامی به عنوان مانعی برای فعالیت‌های اجتماعی و اشتغال زنان» می‌باشد.

۶. نتایج پژوهش نیک‌بخش (۱۳۹۸) با روش کمی (پیمایشی) نشان داد که: تربیت خانوادگی با نگرش به حجاب رابطه مثبت، مستقیم و معناداری وجود دارد. به عبارت دقیق‌تر، هر چه فرد در شاخص‌های تربیت خانوادگی امتیاز بیشتری کسب کند، نگرش بهتری نسبت به حجاب دارد.

۷. یافته‌های تحقیق عسکریان بیدگلی و دیگران (۱۳۹۷) با روش کمی (پیمایشی) نشان داد که: هر چه والدین در تربیت دینی و مذهبی بیشتر کوشا باشند و اعتقادات مذهبی را در فرزندان خود

رشد دهند، حجاب و عفاف نیز در آن‌ها بیشتر نهادینه می‌شود.

۸. یافته‌های تحقیق جهانگیری‌بابادی (۱۳۹۶) با روش کیفی (پدیدارشناسی هرمنوتیک) نشان داد که: تجربه زیسته دبیران زن از آموزش عفاف و حجاب به دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر اهواز در قالب «پیگیری عملی، داشتن حس مسئولیت و انگیزه معنوی معلمان و نیز شیوه‌هایی چون الگوسازی، ارتباط اولیا با مدارس و آموزش نظم و قانون و ایجاد رابطه محبت‌آمیز و ایجاد حس اعتماد در آن‌ها و اعطای بینش را در تعاملات خود با دختران نوجوان و جذب آن‌ها» در نتیجه‌بخش بودن آموزش‌ها مؤثر است.

۹. نتایج پژوهش سالاری‌فر و دیگران (۱۳۹۶) با روش تحلیل محتوای متون نشان داد که: آسیب‌های موجود در تربیت حجاب و عفاف در ایران در پنج حوزه «خانواده، محیط‌های آموزشی، رسانه‌ها، حکومت و قوانین و موقعیت‌های مذهبی» قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، نتایج نظرسنجی متخصصان علوم اسلامی گویای آن است که: تأثیر خانواده و محیط‌های آموزشی بالاتر از سایر حوزه‌ها است.

در کل تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که، والدین با تربیت دینی و نهادینه کردن اعتقادات مذهبی از همان اوان کودکی، نقش حائز اهمیتی بر ترویج حجاب و عفاف در دوران نوجوانی و جوانی فرزندان خود دارند. از سوی دیگر، محیط‌های آموزشی نقش مکمل و بسزایی در این زمینه دارند؛ به نحوی که دانش‌آموزان دوره ابتدایی بالاترین آمادگی شناختی و پذیرش مسائل دینی را دارند. غفلت از توجه تربیتی در این سنین، فرآیند پذیرش حجاب را در دوران نوجوانی و جوانی دشوار می‌سازد و در نهایت می‌تواند به رواج بدحجابی و بی‌حجابی در سطح جامعه منجر شود. در سطح خردتر، معلمان می‌توانند از طریق الگوسازی، پیگیری عملی، ایجاد انگیزه معنوی و برقراری رابطه محبت‌آمیز، احساس مسئولیت‌پذیری را در دختران نوجوان تقویت کرده و آنان را جذب کنند. در سطوح بالاتر، دانشگاه‌ها نیز می‌توانند با آموزش الگوهای مناسب پوشش اسلامی و ملی و برطرف کردن این تصور غلط که پوشش اسلامی مانعی در برابر فعالیت‌های اجتماعی و اشتغال زنان است، تأثیر چشمگیری در ترویج فرهنگ عفاف داشته باشند.

۳- روش شناسی

تحقیق حاضر با هدف کاربردی و با روش کیفی و استفاده از تکنیک مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. مشارکت‌کنندگان تحقیق را زنان ساکن شهر ایلام در محدوده سنی ۱۷ تا ۶۰ سال تشکیل دادند که در بخش‌های دولتی، آزاد و همچنین خانه‌داری فعالیت داشتند. در نهایت ۳۳ نفر از این زنان با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. فرآیند مصاحبه پس از دستیابی به اشباع نظری داده‌ها متوقف گردید. تمامی مصاحبه‌ها با کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان، با دستگاه ضبط‌صوت ثبت شد. با توجه به وضوح سؤالات، تعدادی از مصاحبه‌ها به صورت برخط (آنلاین) از طریق شبکه اجتماعی ای‌تا انجام شد؛ به این شکل که سؤالات مصاحبه همراه با توضیحات لازم برای شرکت‌کنندگان ارسال و پاسخ‌ها به صورت مکتوب یا صوتی دریافت گردید. پس از

اتمام مصاحبه‌ها، محتوای ضبط‌شده به صورت کلمه‌به‌کلمه پیاده‌سازی (تایپ) شد. در نهایت، برای تحلیل داده‌های کیفی حاصل، از روش تحلیل تماتیک - استخراج مقوله اصلی، مقوله فرعی و مفاهیم- استفاده شد.

جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه نیمه‌ساختار یافته بود. ساختار اصلی سؤالات مصاحبه بر محور راهکارهای تربیتی ماندگار برای ترویج عفاف و حجاب اسلامی در میان زنان شهر ایلام متمرکز بود. علاوه بر سؤالات اصلی، محقق جهت تکمیل مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان، سؤالات زمینه‌ای مرتبط با موضوع مطالعه نظیر سن و شغل را نیز مطرح نمود. جزئیات کامل مشخصات این زنان در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول شماره ۱: مشخصات جمعیت‌شناختی زنان مشارکت‌کننده

ردیف	نام	شغل	گروه سنی	ردیف	نام	شغل	گروه سنی
۱	فریده	دانشجو	۱۷-۲۰ ساله	۱۸	معصومه	کارمند	۳۱-۴۰ ساله
۲	کبری	دانش‌آموز	۱۷-۲۰ ساله	۱۹	اکرم	مدرس دانشگاه	۳۱-۴۰ ساله
۳	نرگس	دانشجو	۱۷-۲۰ ساله	۲۰	مهشید	خانه‌دار	۴۱-۵۰ ساله
۴	کتایون	آرایشگر	۲۱-۳۰ ساله	۲۱	پریا	کارمند	۴۱-۵۰ ساله
۵	نسرین	خانه‌دار	۲۱-۳۰ ساله	۲۲	حوریه	کارمند	۴۱-۵۰ ساله
۶	زیبا	خانه‌دار	۲۱-۳۰ ساله	۲۳	ماهرخ	کارمند	۴۱-۵۰ ساله
۷	شکوفه	خانه‌دار	۲۱-۳۰ ساله	۲۴	حنا	کارمند	۴۱-۵۰ ساله
۸	آتوسا	خانه‌دار	۲۱-۳۰ ساله	۲۵	شهناز	کارمند	۴۱-۵۰ ساله
۹	ستاره	دانشجو	۲۱-۳۰ ساله	۲۶	مهری	مدرس حوزه	۴۱-۵۰ ساله
۱۰	فرشته	مشاور	۲۱-۳۰ ساله	۲۷	یکتا	مدرس حوزه و دانشگاه	۴۱-۵۰ ساله
۱۱	زهره	معلم	۲۱-۳۰ ساله	۲۸	جمیله	مدرس دانشگاه	۴۱-۵۰ ساله
۱۲	فریبا	معلم	۲۱-۳۰ ساله	۲۹	مهسا	مشاور	۴۱-۵۰ ساله
۱۳	سعیده	آرایشگر	۳۱-۴۰ ساله	۳۰	ریحانه	معلم	۴۱-۵۰ ساله
۱۴	مهتاب	خانه‌دار	۳۱-۴۰ ساله	۳۱	مهدیه	معلم	۴۱-۵۰ ساله
۱۵	ماه گل	خانه‌دار	۳۱-۴۰ ساله	۳۲	پرستو	حوزوی	۵۱-۶۰ ساله
۱۶	جنان	کارمند	۳۱-۴۰ ساله	۳۳	دریا	خانه‌دار	۵۱-۶۰ ساله
۱۷	محبوبه	کارمند	ساله				

تحلیل داده‌ها: مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون ۱ در سه مرحله کدگذاری و تحلیل شدند. در مرحله اول (کدگذاری مقدماتی)، متن کامل مصاحبه‌ها چندین مرتبه مورد بازبینی دقیق

قرار گرفت و سپس برای هر گزاره، مفهوم متناسب با آن استخراج شد؛ در مرحله دوم (تشکیل مقولات فرعی)، مفاهیم استخراج شده بر اساس میزان تشابه و همپوشانی با یکدیگر دسته‌بندی شده و برای هر دسته یک مقوله فرعی متناسب با آن‌ها ساخته شد؛ در مرحله نهایی (تشکیل مقوله‌های اصلی)، پس از مرور مکرر مقولات فرعی، دو مقوله اصلی ساخته شد که مقولات فرعی را ذیل خود قرار می‌داد.

ملاحظات اخلاقی: در راستای رعایت کامل اصول اخلاقی پژوهش، چهار اصل اساسی در تمامی مراحل مطالعه مد نظر قرار گرفت: ۱) رضایت: بدان معنا که مشارکت‌کنندگان تحقیق از همکاری با محقق رضایت داشته‌اند. ۲) رازداری: اسامی آن‌ها به صورت مستعار در پژوهش ذکر شده است. ۳) آگاهی: بدان معنا که، مشارکت‌کننده اطلاع داشتند که تحقیق راجع به موضوع حجاب و راهکارهای عملی در این باره می‌باشد و قرار است یافته‌های آن در قالب طرح پژوهشی و مقاله علمی منتشر شود. ۴) حفظ حریم شخصی: در تمامی مراحل پژوهش سعی شد که منزلت و حرمت تمامی مشارکت‌کنندگان حفظ شود و ضمن رعایت حریم شخصی افراد از پرسیدن اطلاعات خصوصی و جزئی خودداری شده و از هرگونه دخل و تصرف به اعمال و نیات شخصی جلوگیری شده است. همچنین در همکاری و یا عدم همکاری در پژوهش مختار بودند و حق داشتند در هر مرحله‌ای از پژوهش، بدون هیچ‌گونه اجبار یا تبعاتی، از ادامه همکاری انصراف دهند.

۴- یافته‌ها

متن مصاحبه با مشارکت‌کنندگان با تکنیک تحلیل مضمون تحلیل شد. پس از اینکه داده‌ها چندین مرتبه مرور شدند، در نهایت دو مقوله اصلی کشف شد که توصیف‌کننده راهکارهای تربیتی ترویج حجاب و عفاف در بین زنان شهر ایلام می‌باشد. مقوله‌های اصلی عبارتند از: ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی و ترویج حجاب و عفاف در خانواده. در جدول زیر مفاهیم و مقولات بر آمده از پژوهش ارائه شده است.

جدول شماره ۲: مضامین برساخت شده از راهکارهای تربیتی ترویج حجاب و عفاف در بین زنان شهر ایلام

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی	اجرای دستورالعمل حجاب در محیط‌های آموزشی	ایجاد منشور پوششی قابل اجرا، الزام کارکنان به رعایت حجاب، تعیین لباس فرم
	استفاده از مشاوران مذهبی و روانشناسی در محیط‌های آموزشی	استفاده از مشاوران مذهبی و روانشناسی در مدارس، استفاده از روش‌های تربیت دینی جدید
	آموزش حجاب در مدرسه، مهد و آموزشگاه	گنجانیدن موضوع حجاب در محتوای کتب درسی، توجه به حجاب در مدارس قرآنی و آموزشگاه‌های زبان انگلیسی، ایجاد روحیه تفکر انتقادی در مدارس، برگزاری دوره‌های آموزشی حجاب و برنامه‌های فرهنگی در مدارس، تشویق دانش‌آموزان محجبه و محبت به دانش‌آموزان بدحجاب
	اسلامی کردن لوازمات دانش‌آموزان و کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی	استفاده از برچسب حجاب در لوازم مدرسه، اسلامی کردن کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی
	استخدام مدرسان و مربیان محجبه و معتقد	استخدام معلمان و مربیان محجبه و معتقد، استخدام اساتید محجبه و معتقد
ترویج حجاب و عفاف در خانواده	دینداری و الگوی تربیتی خانواده	آگاه‌سازی فرزندان نسبت به فواید حجاب و عواقب بی‌حجابی، دینداری والدین و تربیت دینی فرزندان، حفظ ارزشمندی دختر در خانواده، حفظ قاطعیت والدین
	همسویی فکری و تربیتی معلمان با والدین	همسویی تفکر معلمان با والدین در حجاب، ارتباط والدین با اولیای مدرسه
	نهادینه کردن دین و حجاب از کودکی	نهادینه کردن حجاب از کودکی، معاشرت با خانواده‌های مذهبی، شرکت در برنامه‌های فرهنگی- مذهبی از کودکی
	تهیه پوشاک و ملزومات حجاب برای فرزندان	تهیه پوشاک محجبه و شکیل برای فرزندان، تهیه ملزومات حجاب برای فرزندان، آزادی فرزند در انتخاب پوشاک محجبه
	آموزش حفظ حریم خانواده	آموزش حریم حجاب در خانواده، آموزش خودآرایی زنان در خانه، دوری خانواده از رسانه‌های غیراسلامی

۴-۱- ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی

در تحقیق حاضر محیط‌های آموزشی شامل: دانشگاه، مدرسه، مهد و آموزشگاه می‌باشد. منظور از «ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی»، ارائه راهکارهایی به منظور پررنگ کردن حجاب و در عین حال کم‌رنگ کردن کم‌حجابی و بی‌حجابی در بین اساتید دانشگاه، معلمان، مربیان و تمامی اشخاصی که در این حیطه مشغول به فعالیت هستند و نیز دانشجویان، دانش‌آموزان،

کودکان، نوجوانان و جوانانی که در این حیطه مشغول به تحصیل و یادگیری هستند. این مقوله دربردارنده پنج مقوله فرعی می‌باشد که در ادامه به تفصیل ارائه می‌گردد.

۴-۱-۱- اجرای دستورالعمل حجاب در محیط‌های آموزشی

دستورالعمل حجاب مجموعه‌ای از قوانین و مقررات الزام‌آور هستند که از سطوح اداری و آموزشی بالاتر به سطوح پایین‌تر ابلاغ می‌گردند و هدف نهایی آنها ترویج فرهنگ حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی است. از دیدگاه شرکت‌کنندگان تحقیق، با ایجاد منشور پوششی قابل‌اجرا و تعیین لباس فرم می‌توان این دستورالعمل را اجرا کرد.

- ایجاد منشور پوششی قابل‌اجرا: این منشور پوششی باید ویژگی‌هایی چون: «قابلیت اجرا، ضمانت اجرا، منطقی بودن، طولانی نبودن، دور از ذهن نبودن، هزینه‌بر نبودن و قابل‌استخراج بودن» داشته باشد.

«ایجاد منشور پوششی قابل اجرا و ضمانت در محیط‌های علمی و اداری: یک منشور منطقی قابل

اجرا، حتماً باز خودش می‌طلبد خیلی طولانی، دور از ذهن و هزینه‌بر نباشد» (جمیله).

از نظر مشارکت‌کنندگان تحقیق ابلاغیه پوشش در صورتی اثرگذار است که برای کل دانشگاه باشد نه صرفاً یک دانشگاه. چون هیچ رئیس دانشگاهی حاضر نیست، خودش نفر اول باشد.

«ما بگیم همه دانشگاه‌ها ابلاغیه پوشش داشته باشند، چه برای دخترها چه برای پسرها. در صورتی

که همه دانشگاه‌ها بود، اثر داره و اگر نباشه، هیچ رئیس دانشگاهی حاضر نیست، خودش نفر اول

باشه. پس ابلاغیه کلی باشه، مجبورند اطاعت کنند» (اکرم).

متأسفانه دستورالعمل‌های حجابی که به صورت سالانه از سطوح بالاتر به سطوح پایین‌تر ابلاغ می‌شود، نه محکم هستند و نه ضمانت اجرایی دارند و فقط در حد اطلاعیه بر روی بنر و سایت پیاده می‌شوند. در نتیجه، کارکنان و اعضای هیأت علمی نه تنها پوشش مناسب را رعایت نمی‌کنند، بلکه اصول بهداشتی و حرفه‌ای را نیز به چالش می‌کشند.

«متأسفانه هر ساله ابلاغ میشه اما تبیین نمیشه. نمیدان اجرا بشه. فقط در سطح اینکه ما میریم به بنر

می‌زنیم، اینکه توی سایت به سری اطلاعیه بیاد» (پریا).

رئیس دانشگاه نیز از ترس عدم همکاری برخی از اعضای هیأت علمی غیربومی، ابلاغیه را فقط بر روی بنر پیاده می‌کند. در حالی که می‌تواند این افراد خاطی را با امضای بخشنامه مربوطه، متعهد به رعایت آن بکند.

«رئیس دانشگاه میگه من ابلاغیه زدم، به بنر زدم، دیگه نمیتونم برم اجبار کنم یا می‌ترسند میگن این

خانم به زور اومده استان ما داره کار میکنه، ما چیزی بهش بگیم میره» (پریا)

- تعیین لباس فرم: برخی از شرکت‌کنندگان تحقیق راهکار «تعیین لباس فرم» با رعایت مؤلفه‌های حجاب، با قیمت مناسب و تنوع رنگ را پیشنهاد داده‌اند.

«دیگر از راهکارها تعیین لباس فرم بر مدار قیود اسلامی که قابل‌اجرا و قابل ضمانت باشه و هزینه‌بر

نباشه» (جمیله).

۴-۱-۲- استفاده از مشاوران مذهبی و روانشناسی در محیط‌های آموزشی

- استفاده از مشاوران مذهبی و روانشناسی در مدارس: این راهکار می‌تواند به ترویج حجاب و عفاف کمک شایانی کند، زیرا با استفاده از ظرفیت مشاوران خبره، آموزش دیده و متعهد می‌توان پاسخگوی سؤالات حجاب و شرعی افراد شد. البته بایستی به این افراد سرفصل و بودجه داده شود و به صورت محله‌ور کار کرد. این کار زمان‌بر است زیرا کار فرهنگی یک‌روزه انجام نمی‌شود و نبایستی به صورت مقطعی به آن نگاه کرد. البته در سطح نهادی و اداری و دانشگاهی می‌توان به صورت سلسله‌وار جلسات آموزشی را برگزار کرد. بهتر است این جلسات گام‌به‌گام صورت بگیرد، به صورتی که چندین جلسه در گام اول، بعد از اینکه نتیجه مطلوب به دست آمد، گام‌های بعدی نیز بدین شکل صورت بگیرد.

«استفاده از ظرفیت مشاوران مذهبی و روانشناسان در مدارس. به نظر من دوره‌های آموزشی ضروری، با سطوح مختلف در رأس مدیران، در سطح معاونین، خانم، آقا. نه یک کلاس، سلسله کلاس‌ها. میتونیم گام بندی بکنیم، گام اول رو گذروندیم آگه نتیجه‌اش بهتر شد، گام بعدی و گام بعدی، گام بعدی» (پریا).

- استفاده از روش‌های تربیت دینی جدید: استفاده از ظرفیت مشاوران مذهبی و روانشناسی برای «استفاده از روش‌های تربیت دینی جدید» برای نسل‌های جدید یکی از نیازهای مبرم امروز کشور می‌باشد. زیرا این نسل توحید، نبوت، معاد و در کل موضوعات دینی را به سادگی نمی‌پذیرند. «با بچه‌های این نسل نمی‌تونیم مثل نسل ۵۰ و ۶۰ صحبت بکنیم، ولی بچه‌های این نسل، نه این طوری نیستند. اینا باید از ریشه درست بشه. تو بگو خدا گفته، نمیتونه درکش بکنه» (ستاره).

۴-۱-۳- آموزش حجاب در مدرسه، مهد و آموزشگاه

- گنجاندن موضوع حجاب در محتوای کتب درسی: این راهکار از دیدگاه آیات و روایات به همراه تبیین اهمیت و ضرورت حجاب و فلسفه آن در کلیه مقاطع تحصیلی برای دانش‌آموزان، روش بسیار مناسبی در جهت آموزش حجاب در مدارس می‌باشد.

«گنجاندن موضوع عفاف و حجاب از دیدگاه آیات و روایات همراه با تبیین ضرورت و فلسفه آن برای دانش‌آموزان در کتب درسی کلیه مقاطع تحصیلی» (شهناز).

این آثار بایستی توسط نویسندگانی که قلمی روان و سلیس دارند در قالب قصه آورده شود. همچنین می‌توان آیات، روایات، سیره اولیا، احادیث و وصیت‌نامه شهدا در فضای مدرسه در قالب بئر، تصویر و نوشته بر روی دیوار تجسم شود.

«باید در متون درسی از ابتدایی اهمیت و ضرورت حجاب بیان شود توسط نویسندگانی که قلم روان و سلیس دارند در قالب قصه‌ها از ادبیات دفاع مقدس و جملاتی از وصیت‌نامه شهدا در فضای مدرسه‌ها تجسم شود» (مهسا).

وقتی که دانش‌آموزان از همان مقاطع ابتدایی با مقوله عفاف و حجاب آشنا نباشند، در مقاطع

بالتر مثل دبیرستان و دانشگاه نیز با این مقوله آشنایی ندارند و نسبت به آن بیگانه هستند.

- توجه به حجاب در مدارس قرآنی و آموزشگاه‌های زبان انگلیسی: این راهکار از مواردی است که در برخی از مدارس قرآنی و بیشتر آموزشگاه‌های زبان انگلیسی متأسفانه مغفول مانده است. توجه به حجاب در این مکان‌ها می‌تواند در ترویج حجاب و عفاف فرزندان نقش بسزایی داشته باشد. زیرا دانش‌آموزان به راحتی از همسالان الگو می‌گیرند و خودشان را همانند آن‌ها می‌کنند. پس این انتظار دور از عقل نیست که والدینی که فرزندان خود را به مدارس قرآنی می‌فرستند، توقع دارند که فرزندان علاوه بر حفظ قرآن با احکام اسلامی آشنا شوند و در آن‌ها نهادینه شود.

«من دخترم رو بردم کلاس حفظ قرآن، دیدم خانم‌هایی که اونجا می‌اند به سن تکلیف رسیده، موهاشون باز، روسری نداشتن. حفظ قرآن هم کار می‌کردند. بعد افرادی که مسئول اون کانون قرآنی، اون مدرسه قرآنی بودن، جزء افراد حزب الهی و به قول معروف رکن بودن که این خیلی درد. بعضی از کلاس‌های زبان متأسفانه پسر و دختر با همند. حجاب‌هاشون خوب نیست» (حوریه).

- ایجاد روحیه تفکر انتقادی در مدارس: شرکت‌کنندگان این راهکار را به منظور ایجاد فرهنگ پرسشگری درباره حجاب پیشنهاد داده‌اند. طبیعتاً دانش‌آموزانی که موضوع حجاب برایشان سؤال است و به دنبال پاسخ آن هستند، با دادن پاسخ‌های قانع‌کننده این موضوع برایشان بهتر جا می‌افتد و ممکن است با تفکر و تعقل به رعایت حجاب بپردازند تا زمانی که بدون تفکر این کار را انجام دهند و نهایتاً بدون تفکر آن را کنار بگذارند. این راهکار به ظاهر ساده به طرز غیرمستقیم دین و حجاب را در بین دانش‌آموزان ترویج و آموزش می‌دهد.

«جشن‌ها و کلاس‌هایی برای بچه‌ها بذاریم که از همان اول با فرهنگ پرسشگری و تفکر بار بیان، فرهنگ پرسش و پاسخ درباره حجاب را برای آن‌ها جا بندازیم» (زهره).

- برگزاری دوره‌های آموزشی حجاب و برنامه‌های فرهنگی در مدارس: از نظر شرکت‌کنندگان تحقیق، این دوره‌های آموزشی می‌تواند به صورت‌های مختلف برگزار شود. از جمله: جلسات اولیا و مربیان، جلسات توجیهی، کلاس‌های آموزش خانواده و کارگاه‌های آموزشی حجاب برای والدین می‌باشد. در این جلسات احکام حجاب، فواید حجاب و عواقب بی‌حجابی برای آن‌ها تبیین شود. در واقع به افزایش آگاهی خانواده‌ها می‌پردازد و ممکن است که در ترغیب فرزندان به حجاب کارآمد باشد.

«نقش مادران هم در عمل و هم در گفتار باید خیلی مراقب باشند. باید جلسات توجیهی برای مادران برگزار شود که هم خودشان به حجاب علاقمند شوند و هم باعث تشویق فرزندان شود» (فریبا).

همچنین در قالب مسابقات فرهنگی مثل مسابقه کتاب‌خوانی می‌توان آثار فردی و اجتماعی حجاب و عواقب سوء بدحجابی را برای دانش‌آموزان تبیین کرد تا در ذهن آن‌ها نقش ببندد و آن‌ها در قبال پوشش خود احساس مسئولیت کنند. همچنین اجرای برنامه‌های فرهنگی در سطح مدارس ابتدایی با موضوع حجاب در قالب نقاشی، نمایش، داستان، بازی‌های کودکانه و ... می‌تواند از همان ابتدا کودکان را با فرهنگ حجاب و عفاف در جامعه آشنا کند.

«حجاب برای آن‌ها تبیین شود و مزایا و معایب آن طوری بررسی و واکاوی شود که در ذهن دانش‌آموز نقش ببندد و خانواده‌ها و دانش‌آموزان به صورت خودجوش احساس مسئولیت در قبال پوشش مناسب پیدا کنند» (حنا).

حتی ادارات مختلف می‌توانند به منظور ترویج فرهنگ اسلامی به مناسبت‌های مختلف مراسمات فرهنگی خود را در مدارس اجرا کنند. به شرط اینکه این برنامه‌ها «شاد» و «جذاب» باشند. نکته‌ای که در این مراسمات بایستی توجه شود این است که، تمامی دانش‌آموزان اعم از باحجاب و کم حجاب در این مراسمات شرکت کنند تا بدین وسیله هم با فرهنگ اسلامی آشنا شوند و هم با جذب آن‌ها و برگزاری مسابقه و اهدای هدایای فرهنگی آن‌ها را جذب کرده و به نوعی غیرمستقیم ترویج حجاب و عفاف صورت می‌گیرد.

«یه چیز دیگه که هست دختران بی‌حجاب رو رد نکنیم، طردشون نکنیم. جذبشون بکنیم. محافل مختلف، با برنامه‌های مختلف، با حالا با مسابقات شده با هر چیزی که شده دختران مون رو دور خودمون جمع بکنیم» (حوریه).

- تشویق دانش‌آموزان محببه و محبت به دانش‌آموزان بدحجاب: برخی از شرکت‌کنندگان اذعان داشته‌اند که، دانش‌آموزان محببه در برخی از مدارس مغفول مانده‌اند و مورد تشویق قرار نمی‌گیرند. در حالی که با تشویق هم می‌توان آن‌ها را به رعایت بیش‌ازپیش حجاب در ادامه مسیر زندگی تشویق کرد و هم سایر دانش‌آموزان از آن‌ها الگو بگیرند. البته ذکر این نکته ضروری است که تشویق به گونه‌ای نباشد که تبعیض را نشان دهد، بلکه بایستی به گونه‌ای باشد که تشویق به همراه داشته باشد. این تشویق‌ها می‌تواند به صورت خرید هدیه مثل: مقنعه، شال، ساق دست و سایر ملزومات حجاب باشد. شرکت‌کننده‌ای به راهکار «محبت به دانش‌آموزان کم حجاب» اشاره کرده است. این عمل می‌تواند به گونه‌ای به جذب این دانش‌آموزان در محیط‌های فرهنگی و دینی و ترویج حجاب و عفاف مؤثر باشد.

«ما دختر بچه‌هایی که حتی به سن تکلیف هم نرسیدند اینا تشویق نکردیم، خیلی کم! از حجابشون تعریف بکنیم. اینا اصلاً کسی مورد توجه قرار نمی‌ده» (یکتا).

۴-۱-۴- اسلامی کردن لوازمات دانش‌آموزان و کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی

- استفاده از برچسب حجاب در لوازم مدرسه: نهادینه کردن یک رفتار یا ارزش در کودکان و نوجوانان با «عادت‌بخشی» امکان‌پذیر است. چرا که تمرین و عادت موجب آماده‌سازی کودک و نوجوان برای انجام تکالیف دینی می‌گردد. اسلامی کردن لوازم دانش‌آموزان از طریق راهکار «استفاده از برچسب حجاب در لوازم مدرسه» می‌تواند به ترویج حجاب و عفاف در بین دانش‌آموزان مؤثر باشد، زیرا با زدن برچسب به لیوان، قمقمه، کیف و سایر لوازم‌تحریر دانش‌آموزان، آن‌ها را با فرهنگ حجاب و عفاف آشنا می‌کند و با آن احساس بیگانگی نمی‌کنند و در ضمن این گونه برچسب‌ها و تصاویر می‌تواند در ذهن دانش‌آموزان نقش ببندد و برای آن‌ها الگو باشد. «چیزهایی که داریم به بچه‌ها مون عرضه می‌کنیم، از لیوان‌هاشون، قمقمک و کیفی که استفاده

می‌کنند اینا هیچ کدومشون اسلامی نیستند یا خیلی کم هستند خب بچه ما وقتی اینا رو نمی‌بینه باهاش انس پیدا نکرده» (یکتا).

- اسلامی کردن کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی: بر اساس سخنان یکی از شرکت‌کنندگان تحقیق، از جهت روانشناسی، کتاب و محصولات فرهنگی بر روی فرهنگ یک جامعه تأثیر بسزایی دارد. با توجه به اینکه بسیاری از خانواده‌ها علاقه‌مندند که فرزندان خود را به کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی بفرستند و از آنجایی که اکثر این کتاب‌ها به زبان اصلی می‌باشد، تصاویر کتاب نیز برگرفته از کشور مبدأ می‌باشد. طبیعتاً وجود تصاویر غیر اسلامی و بدون حجاب بر روی ناخودآگاه کودکان و نوجوانان تأثیر بسزایی دارد. در نتیجه این موضوع برای کودکان و نوجوانان عادی‌سازی می‌شود و نهایتاً الگوپذیری آن در آینده راحت‌تر انجام می‌شود. «اسلامی کردن کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی» یکی از راهکارهایی است که می‌تواند در ترویج فرهنگ حجاب و عفاف دانش‌آموزان نقش مؤثری داشته باشد.

«کتاب‌هایی که به عنوان زبان بچه‌ها من دارند ازش استفاده می‌کنند، اسلامی نیستن یا اگر محتوای اسلامی دارند، تصاویر و الگوهای اسلامی رو به ما معرفی نمی‌کنند» (یکتا).

۴-۱-۵- استخدام مدرسان و مربیان محجبه و معتقد

- استخدام معلمان و مربیان محجبه و معتقد: این راهکار از راهکارهای بسیار مفیدی می‌باشد که بر فرهنگ‌سازی حجاب در مدارس بسیار تأثیرگذار است. مدیران، معاونان و معلمان محجبه و معتقد الگوهای تربیتی بسیار مفیدی برای ترویج فرهنگ حجاب و عفاف در بین دانش‌آموزان هستند. چرا که افکار و عقاید این افراد بر روی افکار و عقاید دانش‌آموزان تأثیرگذار است، این دسته افراد هر گونه باوری که داشته باشند، قطعاً بر روی دانش‌آموزان بی‌تأثیر نخواهد بود، معلمی که اعتقادی به حجاب ندارد، با پوشش، رفتار و سخنان خود این موضوع را به دانش‌آموزان مستقیم یا غیرمستقیم انتقال می‌دهد و از آنجایی که دانش‌آموزان از معلمان خود الگو می‌گیرند، طبیعتاً بر روی حجاب و عفاف آن‌ها نیز تأثیر منفی خواهد گذاشت.

«به کارگیری مدیران، معلمان و معاونان مذهبی و محجبه در مدارس برای ترویج حجاب در مدارس و تشویق آنان از طریق آموزش و پرورش» (شکوفه).

موضوع مهمی که در استخدام‌های اداری مشاهده می‌شود، بحث «گزینش» می‌باشد. همه افراد از این موضوع مطلع هستند که در گزینش حجاب و عفاف و علی‌الخصوص پوشش کامل و من‌جمله چادر شرط پذیرش می‌باشد، تلاش برای پذیرش و گذشتن از این مرحله استخدام دلهره‌آور نیز به گونه‌های متفاوتی انجام می‌شود، از جمله حجاب مقطعی. یعنی فقط در زمان استخدام و اندکی بعد از آن حجاب -البته در برخی افراد پوشیدن چادر به صورتی مقطعی- رعایت می‌شود، همین که فرد مطمئن شد که استخدام شده و خطر از بیخ گوشش رد شده است، کم‌کم پوشش واقعی خود را نشان می‌دهد. این گونه می‌شود که برخی از معلمان با تجربه و با سابقه با حجاب ضعیف، رفتار و سخنان نادرست خود بر روی دانش‌آموزان خواسته یا ناخواسته تأثیر منفی

می‌گذارند.

«توی گزینش‌هایی که انجام میدند باید دقت بکنند ما توی آموزش و پرورش داریم، طرف تا حالا حجاب نداشته اصلاً منکر! فقط صرف اینکه توی گزینش قبول بشه، به مدت چادر استفاده کرده. این وقتی خودش اعتقاد نداره، نمیتونه به بچه من آموزش بده» (یکتا).

با احترام به خون شهدا و خانواده‌های آنان و نیز خانواده‌های جانبازان و ایثارگران، متأسفانه در برخی از این خانواده‌ها موضوع حجاب چندان پررنگ نیست. از آنجایی که این خانواده‌ها دارای سهمیه استخدامی هستند، پذیرش آن‌ها معمولاً راحت‌تر از سایرین انجام می‌شود. همان‌گونه که موضوع رعایت حجاب و عفاف برای استخدام همه افراد جامعه ضروری است، این موضوع بایستی برای این خانواده نیز الزامی باشد و در استخدام‌ها رعایت شود، در نتیجه استخدام فردی محجبه و معتقد بدون سهمیه، بهتر از استخدام فردی غیرمحجبه اما با سهمیه است.

«خون شهدا خیلی برامون عزیزه، منتهی آیا هر دختری رو بایستی بذاریم توی مدارس! درسته شاید

سهمیه شهدا دارند، سهمیه جانبازی دارند، اما به نظر من بایستی افراد لایق رو ببرند» (حوریه).
متأسفانه در برخی از مدارس قرآنی مشاهده شده که مربی قرآن حجاب کاملی ندارد. از آنجایی که این‌گونه مدارس جنبه مذهبی و دینی دارند، والدین انتظار دارند که علاوه بر اینکه فرزندان با قرآن آشنا شوند، در راستای آن فرهنگ اسلامی را نیز یاد بگیرند. پوشش و رفتار مربی نیز بر روی قرآن‌آموزان تأثیرگذار است. هر قدر مربی با رفتار و پوشش خود به این سبک اسلامی نزدیک‌تر باشد، مطمئناً دانش‌آموختگان قرآنی نیز با این فرهنگ به صورت عینی و زنده آشنا شده و الگو می‌گیرند.

«زمانی که مربی قرآن بچه من، خودش آرایش کرده میاد، خودش موهاش بیرونه، چادری نیست، قطعاً نمیتونه بچه من تغییر بکنه» (حوریه).

- استخدام اساتید محجبه و معتقد: این راهکار می‌تواند بر روی ترویج حجاب و عفاف دانشجویان بسیار مؤثر باشد. زیرا پوشش، رفتار و گفتار استاد برای دانشجویان الگو می‌باشد و به صورت خواسته یا ناخواسته بر روی آن‌ها تأثیر می‌گذارد. گویا پوشش اسلامی در بین اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کمتر رعایت می‌شود که نیاز است، به این موضوع توجه بیشتری شود.
«ما خانم داریم الان هیأت علمی! اینجا اومد یه برگه براش امضا بزنم، مانتوش خدا شاهده یک متر نبود، قشنگ برگشتم بهش گفتم: خانم دکتر واقعاً چه جور می‌خاید شما الگوی دانشجوی ما باشید سر کلاس درس» (پریا).

۲-۴- ترویج حجاب و عفاف در خانواده

در تحقیق حاضر منظور از «ترویج حجاب و عفاف در خانواده» پایبندی خانواده علی‌الخصوص والدین به دین اسلام و تربیت دینی فرزند با محوریت حجاب و عفاف است. والدین دیندار در سایه تربیت دینی، از همان کودکی حجاب را در وجود فرزندشان نهادینه می‌کنند و کودک را ترغیب به رعایت حجاب می‌کنند. در این مسیر والدین بایستی در مرحله اول با فواید حجاب و عواقب

بی‌حجابی آشنا باشند که بتوانند فرزندان خود را در مسیر الهی سوق دهند. این مقوله، پنج مقوله فرعی را در خود جای می‌دهد که در ادامه ذکر شده است.

۴-۲-۱- دینداری و الگوی تربیتی خانواده

- آگاه‌سازی فرزندان نسبت به فواید حجاب و عواقب بی‌حجابی: یکی از راهکارهای ترویج حجاب «آگاه‌سازی فرزندان نسبت به فواید حجاب و عواقب بی‌حجابی» می‌باشد. بدین‌گونه که اگر والدین با عواقب بی‌حجابی و بدحجابی و محاسن حجاب آشنا باشند، می‌توانند به فرزندان خود آگاهی دهند و آن‌ها را متقاعد کنند و گاهی نیاز هست که آن‌ها را به تجدیدنظر در افکارشان ترغیب کنند. این آگاهی‌دهی به گونه‌ای باشد که فواید و معایب بدحجابی و حجاب برای خود دختر بیان شود، نه اینکه به آبروی خانواده و اعتقادات صرف ارتباط دهند.

«آگاه نمودن فرزندان از پیامدهای بدحجابی و متقاعد کردن نوجوانان و تجدید نظر آنان» (شکوفه).

البته این آگاهی‌بخشی باید به‌گونه‌ای باشد که از همان دوران کودکی با استفاده از فعال کردن قوه تفکر، اختیار و درگیر کردن افکار آن‌ها باشد، تا خودشان راجع به موضوعات فکر کنند و بهترین گزینه را انتخاب نمایند و در این راه از مصادیق عینی، ملموس و واقعی زندگی استفاده کنند.

«خانواده باید فواید حجاب را از دید شخصی و منافی که برای خود دختر دارد بیان کند نه اینکه

به چیزهای دیگر ربط دهند. خیلی از خانواده بحث فواید حجاب را به آبروی خانواده با اعتقادات

مذهبی ارتباط می‌دهند این تأثیر کمی دارد» (مهری).

در این راستا مادران الگوی دخترانشان هستند. مادران با اعتمادبه‌نفس دادن به دخترانشان و تشویق آن‌ها به حجاب برای مصون ماندن از آسیب‌های اجتماعی و حفظ ارزش زن نقش بسزایی دارند.

«خانواده‌ها می‌توانند از طریق تربیت صحیح، الگو بودن مادر برای فرزندان، اعتماد به نفس دادن به

فرزندان، صحبت با فرزندان و تشویق آن‌ها به حجاب برای مصون ماندن از آسیب‌های اجتماعی و

حفظ ارزش زن و جایگاه او در جامعه در ترویج حجاب نقش داشته باشند» (فریده).

- دینداری والدین و تربیت دینی فرزند: «دینداری والدین» در «تربیت دینی فرزند» تأثیر بسزایی دارد. اگر والدین با مسائل دینی آشنا و معتقد باشند، با بحث و گفتگو و مناظره در خانواده می‌توانند به شبهات فرزندان در موضوعات دینی پاسخ دهند؛ به گونه‌ای که فرزند قانع شود. البته والدین باید آموزه‌های دینی را با تشویق و نه با اجبار به کودکان آموزش دهند.

«بیان مسائل دینی و شرعی حجاب برای فرزندان و بحث و گفتگو در این زمینه در خانواده و پاسخ

دادن به شبهاتی که فرزندان در این زمینه دارند» (ماهرخ).

خانواده باید در تربیت دینی فرزندان به‌روز باشند و برای زمان حال فرزند خود را تربیت کنند و شرایط زمانه را در نظر بگیرند. با الگو و تربیت قدیمی نمی‌توان، فرزندان امروز را آموزش داد.

اگر والدین در خانواده و در نزد نامحرمان به حجاب اهمیت بدهند، الگوی زنده‌ای برای فرزندان

خود هستند. در محیط خانوادگی، فامیل و اطرافیان کودک، بهترین الگو و بسترساز حجاب فرزندان هستند. والدین در راه تربیت دینی فرزند می‌توانند، الگوهای موفق حجاب را به فرزندان خود معرفی کنند. پس بهترین تربیت دینی، تقویت بعد معرفتی و دادن اختیار به فرزندان در موضوعات دینی علی‌الخصوص حجاب است.

«خود پدر و مادر به مسئله حجاب توجه داشتند چون بچه‌ها خیلی چیزها را از پدر و مادر یاد

می‌گیرند و ۷۵ درصد شخصیت بچه در دوران کودکی و در داخل خانه شکل می‌گیرد» (معصومه).

وفاق و هماهنگی بین والدین در خصوص تربیت دینی فرزند و علی‌الخصوص موضوع حجاب، بسیار مهم است. اگر یکی از والدین در این باره اعتقادی نداشته و یا اعتقادات ضعیفی داشته باشد، فرزندان را دچار سردرگمی می‌کنند و نتیجه‌ای نخواهد داشت. در برخی از خانواده‌ها فقط یکی از والدین بر حجاب فرزندان تأکید دارند و طرف مقابل نظر مخالف را دارد. البته همان‌گونه که بی‌اعتقادی و اعتقادات ضعیف تأثیر منفی بر حجاب فرزندان دارد، همان قدر هم اجبار و اصرار نابجا نیز دل‌زدگی در فرزندان ایجاد می‌کند.

متأسفانه در برخی خانواده‌ها، والدین هر دو نسبت به مسائل دینی و حجاب بی‌اهمیت یا بی‌اعتقاد هستند. به‌گونه‌ای که با تربیت دینی فرزند و رعایت حجاب او مخالف هستند و مانع از این کار می‌شوند.

«مثلاً من دختر خانی که به سن تکلیف رسیده وقتی بهش می‌گیم الان به سنی رسیدید که باید

حجاب رو رعایت کنید تمهین حجاب باید داشته باشی. می‌گه من دوست دارم، ولی مامانم به من

اجازه نمی‌ده. مامانم هست که لباسهای من رو انتخاب میکنه. مامانم هست باید برام روسری بخره،

من که نمیتونم بخرم» (یکتا).

اهمیت دادن خانواده به حجاب و هزینه کردن آن هم موضوع دیگری است که به علت تورم و هزینه بالای چادر و لوازم حجاب، خانواده رغبت چندانی در این باره نشان نمی‌دهند. علی‌الخصوص خانواده‌هایی که چند دختر دارد و وضعیت مالی مساعدی ندارند.

«مثلاً یکی از دوستان می‌خواست حجاب داشته باشه، ولی هزینه چادر و پوشش مناسب زیاده، به

خانواده هم می‌گه اهمیت نمیدن. می‌گن چادر برا چته! این هم یک مسئله است، حالا اگر خانواده‌ای

چند تا دختر داشته باشه، خوبه دولت یک کمکی بکنه» (نگرس).

از سوی دیگر تربیت دینی پسران و اهمیت دادن آن‌ها به حجاب نیز موضوع مهم دیگری است و اینکه آن‌ها چگونه با این مسئله برخورد کنند.

- حفظ ارزشمندی دختر در خانواده: یکی از موضوعات مهم در حجاب توجه پدر به دختر و نیز برادر به خواهر و حفظ ارزشمندی اوست. تمرکز خانواده بر عزت‌نفس دختران و پرهیز از تبعیض بین دختر و پسر از همان کودکی، می‌تواند تا حدی این امر را بهبود بخشد. ابراز محبت به دختران در خانواده و پر کردن خلأ عاطفی آن‌ها باعث می‌شود که دیگر نیازی به جلب توجه دیگران نداشته باشند. در واقع باید ارزش وجودی دختر به او شناسانده شود و بداند که ارزشش در جسمش خلاصه نمی‌شود و بالاتر از آن است که با خودنمایی این ارزش را کسب کند.

«پدران و مادران باید به دختران اعتماد به نفس بدهند و برای آنان ارزش قائل باشند و به آنان احترام بگذارند تا دختران احساس ارزشمندی کنند» (ماهرخ).

- حفظ قاطعیت والدین: برخی والدین فرزندان خود را از لحاظ تربیتی به کل رها کرده‌اند. به گونه‌ای که فرزند خود را در استفاده از فضای مجازی آزاد گذاشته‌اند و فرزند را به گونه‌ای لوس، خودخواه و خودسر بار آورده‌اند که هر کاری دلش خواست انجام دهد و والدین جرأت امر و نهی کردن به او را نداشته باشند. پس یک راهکار در این باره «حفظ قاطعیت والدین» می‌باشد به گونه‌ای که در خانواده قانون وجود داشته باشد و اگر رعایت نشد یک سری تنبیهات در نظر گرفته شود. البته اقتدار همراه با خشونت نباشد، بلکه با قاطعیت و مهربانی باشد.

«راهکار تربیتی یکی از دلایل بی‌حجابی سهل‌نگاری خانواده و لوس کردن بچه‌هاست. بعضی از خانواده‌ها اصلاً زحمتی برای تربیت بچه نمی‌کشند اصلاً از بچه‌ها می‌ترسند» (فرشته).

۲-۲-۲- همسویی فکری و تربیتی معلمان با والدین

- همسویی تفکر معلمان با والدین در حجاب: یکی از راه‌های موفقیت در امر نهادینه کردن حجاب در جامعه همسویی فکری و تربیتی والدین با معلمان و اولیای مدرسه است. اگر بین این دو گروه تضاد فکری، اعتقادی و تربیتی وجود داشته باشد، فرزندان دچار سردرگمی می‌شوند.

«به نظرم راه موفقیت در امر نهادینه شدن حجاب این است که معلمان و مربیان همراه و همراستا با پدر و مادر باشند و هر دو در کنار هم برای این امر هماهنگ شوند» (مهشید).

- ارتباط والدین با اولیای مدرسه: «ارتباط والدین با اولیای مدرسه» و آگاهی از وضعیت تربیتی دوستان و نظارت بر این کار می‌تواند یک روش پیشگیری مناسب باشد، والدین می‌توانند با اولیای مدرسه در ارتباط باشند و چنانچه متوجه دوستان بد شدند، به طور غیرمستقیم فرزندان خود را ارشاد کنند.

«در مدرسه هم با اولیای مدرسه ارتباط داشته باشند و از وضعیت تربیت فرزند خود و دوستانی که دارد، آگاه باشند و نظارت کنند» (کبری).

۳-۲-۴- نهادینه کردن دین و حجاب از کودکی

- نهادینه کردن حجاب از کودکی: بهتر است که حجاب و عفاف از همان دوران کودکی نهادینه شود که دوره تربیت‌پذیری و عبودیت است. این کار را می‌توان در برنامه تلویزیونی عروسکی، به صورت شعرخوانی، قصه‌گویی و نقاشی در مقاطع پیش‌دبستانی و مهدکودک انجام داد. نهادینه کردن یک رفتار یا ارزش با «عادت‌بخشی» امکان‌پذیر است. چرا که تمرین و عادت موجب آماده‌سازی کودک و نوجوان برای انجام تکالیف دینی می‌شود. در واقع نمی‌توان بدون هیچ مقدمه‌ای، کودک را یک شبه به انجام وظایف دینی ملزم کرد. بر همین اساس، در اسلام به آموزش تدریجی تکالیف دینی سفارش شده است. در خصوص حجاب و پوشش نیز لازم است، دختران از سنین خردسالی با مقوله حیا و پوشش آشنا شوند. چرا که اگر دختران به پوشیدن لباس‌های باز و نشان دادن

بدن خود به دیگران عادت کرده باشد بعد از رسیدن به سن تکلیف نیز به حجاب رغبت نشان نمی‌دهند.

«برای ایجاد فرهنگ حجاب و مهمتر از آن عفاف باید از سن پایین‌تر فرهنگ‌سازی کرد» (زیبا). توجه به «حجاب تمیزی» راهکار مناسبی برای ترویج و آموزش حجاب از کودکی می‌باشد. خانواده‌ای که از سن کودکی به حجاب کودکان بی‌توجه بوده و یا آن‌ها را عادت نداده‌اند، طبیعتاً با رسیدن به سن بلوغ و بزرگتر شدن، نایبستی توقع یک‌باره رعایت حجاب را داشته باشند، بلکه این امر تدریجی و آرام‌آرام صورت می‌گیرد. حتی بعد از سن تکلیف نیز بایستی به تدریج و آرامی کودکان را به رعایت حجاب تشویق کرد.

«توجه به حجاب تمیزی، نمی‌شود بدون اینکه بچه‌ها در قبل از سن تکلیف تمرین حجاب کنند یک دفعه وقتی به سن تکلیف رسیدند، محجبه شوند. بلکه باید به تدریج در سن کودکی کم‌کم بچه‌ها را به حجاب عادت داد تا یاد بگیرند و رعایت حجاب برایشان سخت نباشد» (مهری). موضوع با اهمیت در نهادینه کردن حجاب و عفاف این است که، از همان دوران کودکی احکام واقعی حجاب را به کودکان آموزش دهیم، اینکه حجاب در مقابل نامحرم ضروری است ولی در یک محیط سرپوشیده که نامحرم نیست، حجاب ضروری نیست. در واقع باید «حریم حجاب» به را فرزندان آموزش داد.

وقتی فلسفه دین، عقاید شیعه و علی‌الخصوص احکام حجاب و عفاف از دوران کودکی آموزش داده نشود، دختران با همان بی‌اطلاعی و ناآگاهی نسبت به احکام دینی و حجاب و عفاف بزرگ می‌شوند و طبیعتاً وقتی در سن بزرگسالی از آن‌ها خواسته می‌شود که اصول دینی و حجاب را رعایت کنند، برایشان سخت و غیرقابل‌تحمل می‌شود. چرا؟ چون هنوز جواب خیلی از سؤال‌های اولیه آن‌ها داده نشده است.

«حتی ما طرف داشتیم طرف کارشناسی شو گرفته، دکتر هم داره هنوز توی مسائل اولیه اسلام مشکل داره. اینکه چرا من باید حجاب داشته باشم؟ هنوز براش اصلاً درک نشده. هنوز جواب این سؤال‌شون داده نشده» (یکتا).

- معاشرت با خانواده‌های مذهبی: از نظر شرکت‌کنندگان خانواده باید به صورت غیرمستقیم در انتخاب دوستان فرزندان خود نظارت داشته باشد. چگونه؟ از همان کودکی با خانواده‌های مذهبی معاشرت داشته باشند، چون این خانواده‌ها نسبت به تربیت دینی فرزندان خود حساس‌اند، پس بهترین دوستان آینده فرزندان خواهند شد.

«خانواده باید به صورت غیرمستقیم در انتخاب دوستان فرزندان نظارت کند. از همان کودکی با خانواده‌هایی که می‌شناسد و از تربیت آن‌ها راضی هستند، معاشرت داشته، چون بعدها همین‌ها دوست بچه‌های ما می‌شوند» (کبری).

- شرکت در برنامه‌های فرهنگی- مذهبی از کودکی: یکی از راهکارهای غیرمستقیم ترویج حجاب و عفاف «شرکت در برنامه‌های فرهنگی- مذهبی از دوران کودکی» می‌باشد. بدین‌گونه که خانواده‌ها به منظور تقویت بعد دینی و مذهبی، فرزندان خود را از همان دوران کودکی در برنامه‌های معنوی،

مذهبی و قرآنی شرکت دهند. از طرفی خانواده‌های متدین بایستی در برنامه‌های فرهنگی که در سطح جامعه اجرا می‌شود، نیز مشارکت داشته باشند. از طرفی این خانواده‌ها بایستی کاملاً اجتماعی باشند، یعنی در برنامه‌های مختلف تفریحی و گشت‌وگذار مشارکت کنند و با همه دوست و آشنا و فامیل معاشرت و ارتباط داشته باشند.

«تقویت بعد دینی و مذهبی از طریق شرکت دادن فرزندان از همان ابتدای کودکی در برنامه‌های مذهبی و قرآنی» (شکوفه).

۴-۲-۴- تهیه پوشاک و ملزومات حجاب برای فرزندان

- تهیه پوشاک محجبه و شکیل برای فرزندان: تهیه پوشاک و البسه حجاب شکیل برای فرزندان باعث می‌شود که آن‌ها به رعایت حجاب ترغیب شوند.

«تهیه روسری و لباس‌های محجبه و شیک برای بچه‌ها» (مهری)

- تهیه ملزومات حجاب برای فرزندان: والدین بایستی علاوه بر پوشاک حجاب، وسایل حجاب مثل: ساق دست، گیره و ... نیز برای فرزندان تهیه کنند و آن‌ها را تشویق به حجاب کامل کنند. همچنین به طور غیرمستقیم می‌توانند دختران خود را به محل تردد افراد محجبه برده و نمونه‌های عینی حجاب را ببینند و یا آن‌ها را به محل فروش وسایل حجاب برده که خود فرد ترغیب به رعایت حجاب و استفاده از این وسایل شوند.

- آزادی فرزند در انتخاب پوشاک محجبه: مثل آزادی در انتخاب رنگ، مدل لباس و ... و اظهارنظر در این باره، فرزندان را بیشتر تشویق به رعایت حجاب می‌کند. زیرا با آزادی کامل آن را انتخاب کرده‌اند.

«اجازه دهیم خود بچه‌ها در انتخاب رنگ و مدل لباس آزاد باشند و نظر دهند» (مهری).

۴-۲-۵- آموزش حفظ حریم خانواده

- آموزش حریم حجاب در خانواده: این راهکار در قالب دوره‌های ضمن خدمت یا دوره‌های آموزش قبل از ازدواج محقق می‌شود، حریم حجاب برای آقا و خانم جا بیافتد. مثل جدا کردن سفره مرد و زن و تفکیک مردان و زنان فامیل در خانه به منظور استحکام خانواده.

«ما آموزش رو داشته باشیم، توی قبل از ازدواج بهشون مهارت‌ها رو آموزش بدیم، دوره‌های ضمن خدمت برای اداره‌ها داشته باشیم» (یکتا).

- آموزش خودآرایی زنان در خانه: زنی که در خانه به خودآرایی خود اهمیت می‌دهد، طبیعتاً توجه همسرش را به خود جلب می‌کند، به قول معروف چشم شوهرش سیر است، دیگر با اشتیاق و چشم‌چرانی زنان دیگر را نگاه نمی‌کند و میلی به آنان نیز نخواهد داشت. البته همه این‌ها نیاز به آموزش مرد و زن دارد، این آموزش برای زنان خانه‌دار می‌تواند، در شبکه بهداشت صورت بگیرد، یعنی علاوه بر پرورنده پزشکی و موضوعات پزشکی، خودآرایی و همسرمداری نیز به زنان آموزش داده شود که احتمال خیانت همسر را کاهش دهد. از سوی دیگر مردان نیز در محل کار یا در اصناف،

آموزش خودآرایی و همسرمداری را نیز ببینند تا اختلاف زناشویی و خیانت‌های زناشویی تا حدودی کاهش یابد. این آموزش‌ها حتی می‌تواند در اماکن عمومی مثل پارک‌ها هم باشد.

«مثلاً یه مردی میاد، بحث خیانت مطرح میشه این از کجا ناشی میشه؟ یک جنبه‌اش رو سوق بدیم یعنی متمرکز کنیم به همین قضیه که طرف چون پوشش مناسبی نداشته، صحبت کردن، ما از صحبت کردن هم طرف دچار خیانت شده طرف! آقا دچار خیانت شده واقعاً» (یکتا).

- دوری خانواده از رسانه‌های غیر اسلامی: آگاهی‌بخشی به خانواده‌ها نسبت به مضرات رسانه‌های غیر اسلامی از جمله شبکه‌های نامناسب ماهواره‌ای و محیط‌های ناسالم فضای مجازی می‌تواند تا حدودی خانواده‌ها را از آسیب‌های این رسانه‌ها در امان نگه دارد.

«دور نگه داشتن خانواده از عوامل حیزادا از جمله شبکه‌های رسانه‌های اباحه‌گر و فضای مجازی» (جمیله).

۵- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف «ارائه راهکارهای تربیتی ترویج عفاف و حجاب اسلامی به منظور کاهش کم‌حجابی و بی‌حجابی در بین زنان شهر ایلام»، با روش کیفی و با تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد. متن مصاحبه‌ها با روش تحلیل تماتیک تحلیل شد. در این فرایند دو مقوله اصلی به دست آمد: (۱) ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی. (۲) ترویج حجاب و عفاف در خانواده. مشارکت‌کنندگان پژوهش این دو مقوله را به عنوان مهم‌ترین راهکارهای تربیتی ماندگار در خصوص ترویج عفاف و حجاب اسلامی در بین زنان شهر ایلام بیان کردند. جنت و امینی (۱۴۰۱) و سالاری‌فر و دیگران (۱۳۹۶) در تحقیقشان نیز بدین نتیجه رسیدند که، در عصر حاضر خانواده و محیط‌های آموزشی بیشترین تأثیر را بر ترویج حجاب یا بدحجابی و بی‌حجابی دارند.

از نظر شرکت‌کنندگان تحقیق راهکار «ترویج حجاب و عفاف در محیط‌های آموزشی» در قالب پنج راهکار جزئی‌تر (مقوله فرعی) قابل‌اعمال است: (۱) اجرای دستورالعمل حجاب در محیط‌های آموزشی؛ (۲) استفاده از مشاوران مذهبی و روانشناسی در محیط‌های آموزشی؛ (۳) آموزش حجاب در مدرسه، مهد و آموزشگاه؛ (۴) اسلامی کردن لوازم دانش‌آموزان و کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی (۵) استخدام مدرسان و مربیان محببه و معتقد. یافته‌های فوق با نتایج این پژوهش‌ها همخوانی دارد: امینی‌زرین و ربانی (۱۴۰۲) در پژوهش خود بدین نتیجه رسیدند که: در صورتی که در سنین پایین به جذب مسائل دینی توجه نشود، حجاب برای دانش‌آموزان در سنین نوجوانی و بالاتر دشوار و منجر به بدحجابی و بی‌حجابی در جامعه خواهد شد. تحقیق جهانگیری‌بابادی (۱۳۹۶) نیز نشان داد که دبیران به عنوان الگوی مناسب، می‌توانند حجاب را از طریق ایجاد حس اعتماد و تشویق به دانش‌آموزان آموزش دهند. نتایج پژوهش میری و فروزانی (۱۴۰۰) نیز بیانگر آن است که، دانشگاه مستعدترین مکان برای ترویج حجاب یا بدحجابی در بین دانشجویان است.

در خصوص «اجرای دستورالعمل حجاب در محیط‌های آموزشی» نظرات مشارکت‌کنندگان با دیدگاه اسلام کاملاً تطابق دارد. در اسلام لباس زنان در بیرون از خانه ویژگی‌های خاصی دارد که

عبارت‌اند از: اول: نوع لباس باید بر اساس جنسیت باشد. رسول خدا^(ص) فرمود: «خداوند لعنت می‌کند زنانی که شبیه مردان لباس می‌پوشند» (نوری، ۱۴۱۱، ج ۱۳، ص ۲۰۳). دوم: عدم تشبه به کفار در پوشش. امام صادق^(ع) فرمود: «خداوند به یکی از پیامبران خود فرمود: به مومنان بگو اگر مانند دشمنان ما لباس بپوشند دشمن ما خواهند بود» (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۱، ص ۲۵۲). سوم: لباس شهرت نباشد. پیامبر اکرم^(ص) فرمود: «کسی که لباس شهرت بپوشد روز قیامت لباس ذلت به تن او خواهند کرد» (ری‌شهری، ۱۳۹۱، ج ۵، ص ۳۰۶). چهارم: لباسی که دارای پوشش کامل باشد. پیامبر^(ص) فرمود: «زنان امت من که لباس نازک بپوشند، هلاک خواهند شد» (دیلمی، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۱۸۳). در بعضی مواقع ویژگی یک لباس فرم ایده‌آل مغفول مانده است، اما ویژگی‌های یک لباس فرم ایده‌آل از دیدگاه این روایات با رعایت مؤلفه‌های حجاب به خوبی بیان شده است. درباره «آموزش حجاب در مدرسه، مهد و آموزشگاه» در روایات اسلامی هم به آموزش تدریجی تکالیف دینی در همه مراحل زندگی از کودکی تا نوجوانی سفارش شده تا کودکان قبل از رسیدن به سن تکلیف، آمادگی لازم را کسب کنند. امام صادق^(ع) می‌فرماید: «ما فرزندان خود را در هفت‌سالگی، به اندازه‌ای که در توان آنان است به روزه گرفتن دستور می‌دهیم؛ شما نیز کودکان خود را در نه‌سالگی به روزه‌داری در حد توانشان وادار نمایید» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۱، ص ۱۹۳). خداوند در قرآن هم به «اسلامی کردن لوازم دانش‌آموزان و کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی» اشاره دارد. «خداوند پیامبران را برانگیخت؛ تا مردم را بشارت و بیم دهند و کتاب آسمانی را که به سوی حق دعوت می‌کرد، با آن‌ها نازل نمود و کتاب آسمانی مهم‌ترین وسیله هدایت بشر است» (بقره: ۲۱۳). اگر کتاب‌های درسی نیز به درستی تدوین شوند، نقش هدایت‌گری خواهند داشت. درباره «استخدام مدرسان و مربیان محجبه و معتقد» خداوند در قرآن می‌فرماید که «خداوند رسولان را فرستاد تا مردم را از گمراهی نجات دهند و به آنها علم و حکمت بیاموزند» (جمعه: ۲). رسولان اولین معلمان بشر هستند و نقش معلم در صورتی تأثیرگذار است که خودش پاک و مزکی باشد.

از نظر مشارکت‌کنندگان تحقیق راهکار «ترویج حجاب و عفاف در خانواده» از طریق پنج راهکار جزئی (مقوله فرعی) قابل‌اعمال است: ۱) دینداری و الگوی تربیتی خانواده (۲) همسویی فکری و تربیتی معلمان با والدین (۳) نهادینه کردن دین و حجاب از کودکی (۴) تهیه پوشاک و ملزومات حجاب برای فرزندان (۵) آموزش حفظ حریم خانواده قابلیت اجرا دارد. یافته‌های فوق با نتایج پژوهش طهماسبی (۱۴۰۱)، رضایی و دیگران (۱۴۰۱)، نیک‌بخش (۱۳۹۸) و عسکریان‌بیدگلی و دیگران (۱۳۹۷) نیز همسو است. بر اساس این تحقیقات، هر قدر والدین به تربیت دینی و رشد اعتقادات مذهبی در فرزندان خود بیشتر توجه کنند، حجاب و عفاف نیز در آن‌ها بیشتر نهادینه می‌شود. در واقع والدین از همان کودکی، بهترین الگوی فرزندان در این باره محسوب می‌شوند. درباره «دینداری و الگوی تربیتی خانواده»، والدین و خصوصاً پدر مسئول دینداری فرزندان هستند و نقش مهمی در تربیت و اصلاح رفتار فرزندان در هر زمینه‌ای خصوصاً حجاب دارند، تا جایی که خداوند می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود را با خانواده خویش از آتش دوزخ نگاه دارید» (تحريم: ۶). نقش مادر هم بسیار مؤثر است، پیامبر^(ص) فرمود: «خوشبخت کسی است

که در شکم مادر خوشبخت می‌شود و بدبخت کسی است که در شکم مادر بدبخت می‌شود» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵، ص ۱۵۷). در خصوص «همسویی فکری و تربیتی معلمان با والدین» عبدالرحمن سلمی می‌گوید: «معلم قرآن به فرزند امام حسین^(ع) سوره حمد را آموخت. وقتی کودک سوره را در حضور پدر خواند، امام حسین^(ع) علاوه بر پول نقد و پارچه‌ای که از راه حق‌شناسی به معلم طفل داد، دهان آموزگار را پر از دُر نمود و فرمود: پاداش مالی من چگونه با عطای آموزش این معلم برابری می‌کند (یعنی خدمت تعلیم سوره حمد از عطای مالی من ارزنده‌تر است)» (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۶، ج ۴، ص ۶۶). در اسلام مسئولیت تعلیم و تربیت فرزند بر عهده پدر و مادر است. آن‌ها همچنین می‌توانند آن را به معلمان تفویض کنند. بنابراین معلم و پدر و مادر حتماً باید با هم در ارتباط باشند. درباره «نهادینه کردن دین و حجاب از کودکی» حضرت علی^(ع) خطاب به فرزند بزرگوارش می‌فرماید: «بر ادب آموختن تو همت گماشتم در حالی که کودک و دارای نیتی سالم و نفسی پاک بودی» (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱). در خصوص «آموزش حفظ حریم خانواده» تأکید اسلام بر «حضور اجتماعی زن همراه با توصیه به او درباره حفظ ورع و تقواست» (احزاب: ۵۳). «هرگاه از ایشان زنان پیامبر^(ص) چیزی خواستید، از پشت پرده و حائل طلب نمائید» (نور: ۶۱). آیات فوق بر این امر دلالت دارند که هر اندازه مرد و زن جانب ستر، پوشش و ترک برخوردهای غیرضروری در محیط‌های اجتماعی را رعایت کنند، به تقوا و پاکی نزدیک‌تر است. احترام به شخصیت زن و حفظ حریم محیط‌های زنانه از نظر اسلام، تا حدی است که رسول خدا^(ص) از داخل شدن مردان بر جمع زنان بدون اجازه آن‌ها نهی فرموده است (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۵۳۸).

منابع

- قرآن مجید.
- نهج البلاغه
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۱۳ ق). من لا یحضره الفقیه (علی اکبر غفاری، مصحح). قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه.
- ابن شهر آشوب، محمد بن علی. (۱۳۷۶). مناقب آل ابی طالب (هاشم رسولی، مصحح). قم: علامه.
- اعرافی، علیرضا، و ابراهیمی، جواد. (۱۳۹۸). وظیفه خانواده در تربیت دینی فرزندان از منظر سیره. مطالعات فقه تربیتی، ۵(۱۱)، ۶۳-۸۷.
- امینی زرین، علیرضا، و ربانی، زهرا. (۱۴۰۲). آسیب شناسی مفهوم حجاب و عفاف از نگاه صاحب نظران حوزه تربیت دینی. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۸(۲)، ۸۱-۱۰۰.
- اولادی، شعبان، جهانبخش، اسماعیل، و محمدی، اصغر. (۱۳۹۸). بررسی اثرات و پیامدهای پدیده بدحجابی و تبرج بر امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: زنان و دختران بالای ۱۵ سال شهر تهران). مطالعات امنیت اجتماعی، ۱۰(۵۷)، ۱۰۳-۱۴۱.
- جهانگیری بابادی، لیلا. (۱۳۹۶). بررسی تجربه زیسته دبیران زن از آموزش عفاف و حجاب به دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر اهواز (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی.
- حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین. (۱۳۶۳). تفسیر اثنی عشری (جلد ۳، چاپ اول). تهران: میقات.
- دیلمی، حسن بن محمد. (۱۳۷۶). ارشاد القلوب (سید عباس طباطبایی، مترجم). قم: جامعه مدرسین.
- رضایی، صادق، امینی، ایمان، فخاریان، فاطمه، و کرمی شهریار، احسان. (۱۴۰۱). نقش تربیتی خانواده در حجاب دختران بر اساس آیات و روایات. مطالعات فقه تربیتی، ۱۶(۳۶)، ۱۸۱-۲۰۰.
- رهایی، مجید، و محبوبی، نرگس. (۱۳۹۳). آثار و پیامدهای بدحجابی در حقوق شهروندی. دانش انتظامی سمنان، ۴(۱۴)، ۶۷-۹۱.
- سالاری فر، محمدرضا، بیاتی، مهدی، و سالاری پور، حسن. (۱۳۹۶). مدل نظری آسیب شناسی تربیت عفاف و حجاب در ایران. تربیت اسلامی، ۱۲(۲۵)، ۹۵-۱۱۷.
- سائده عثمان، بی بی مرضیه، و تشکری، زهرا. (۱۳۹۹). بدحجابی و پیامدهای آن. پژوهش های اسلامی جنسیت و خانواده، ۳(۴)، ۹-۲۴.
- سلیمی، محمدرضا، و احمدی، محمدرضا. (۱۴۰۱). نقش اصول اخلاقی خانواده در تربیت اسلامی فرزندان. مطالعات تربیتی و روان شناختی خانواده، ۴(۷)، ۱۱۵-۱۳۲.
- طهماسبی، فاطمه. (۱۴۰۱). ترویج فرهنگ حجاب و عفاف در شبکه های اجتماعی با استناد به آموزه های قرآنی (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، قم.
- عسکریان بیدگلی، مریم، اطهری، زینب السادات، و ستار، حسین. (۱۳۹۷). بررسی نقش تربیت اخلاقی در رعایت حجاب دانشجویان دختر دانشگاه کاشان. زن و جامعه، ۹(۲)، ۶۹-۱۰۳.
- جنت، فاطمه، و امینی، کبری. (۱۴۰۱). راه های ترویج حجاب در عصر حاضر. تحقیقات قرآنی و

حدیثی، ۴(۸)، ۳۱-۵۰.

- قرآنتی، محسن. (۱۳۸۳). تفسیر نور (جلد ۳، چاپ یازدهم). تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۷). اصول کافی (جلد ۲). تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ ق). بحارالأنوار. بیروت: دار احیاء التراث.
- محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۹۱). میزان الحکمه. قم: مؤسسه فرهنگی دارالحدیث.
- میری، سیدمحمدحسین، و فروزانی، معصومه. (۱۴۰۰). شناسایی راهبردهای گسترش پوشش اسلامی در دانشگاه (مورد مطالعه: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان). تربیت اسلامی، ۱۶(۳۸)، ۸۵-۱۰۱.
- نوری طبری، حسین. (۱۴۱۱ ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: مؤسسه آل‌البیت^(ع) لإحیاء التراث.
- نیک‌بخش، بهرام. (۱۳۹۸). تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب (مطالعه موردی: زنان ۱۸ تا ... شهرستان لالی). زن و جامعه، ۱۰(۱)، ۳۶۵-۳۸۷.
- هادیان‌رسانی، الهه. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی عوامل مؤثر بر تربیت دینی دختران. پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، ۸(۲)، ۲۹-۴۶.
- یزدخواستی، علی، بابایی‌فرد، اسدالله، و کیانی، اعظم. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر تربیت دینی دانشجویان دانشگاه کاشان. مطالعات تربیتی، ۳(۴)، ۱۲۹-۱۵۲.

